

באמת, הם לא היו מתאמצים בכל כוחם לשכנע את עצמם ואת האחרים שהם חפים מפשע". אמן.

הערות

1. מאמרו של גינטר גראס "שתיקת הוויכוח" פורסם בתרגום פולני בעיתון 'גוטה ויבורצה', 11.10.2000.
2. שכנים ראה אור בפולנית בשנת 2000 ותורגם לעברית בידי יו"י מיכאלוביץ', הוצאת ידיעות אחרונות, יד ושם 2001.
3. ב סחוד סחוד, מאת אנה גרופינסקה. תרגמו מפולנית: יונת ואלכסנדר סנר, הקיבוץ המאוחד 2000.
4. הכוונה לשייר 'נוצרי' מסכן מסתכל בגטו', שכתב צ'סלב מילוש ב-1943. תורגם לעברית בידי רפי וייכרט במוסף הספרות של 'מעריב'.
5. זיגמונט באומן, סוציולוג פולני מבריק, שהודח ממשרתו במסע התעמולה 'האנטי-ציוני' ב-1968 ונאלץ לעזוב את פולין. הרצה בשנים 1969-1971 באוניברסיטת תל אביב ובאוניברסיטת חיפה. עזב את ישראל לבריטניה, והרצה בקיימברידג'. מייחסים לו את המצאת המושג 'פוסט-מודרניזם'. המחברת מצטטת בהמשך מתוך ספרו מודרנה ודצח עם. בעברית ראה אור ספרו גלובליזציה - ההיבט האנושי, תרגם מאנגלית: גרשון חנוב, הקיבוץ המאוחד/ קו אדום 2002.

יואנה טוקרסקה-באקיר (Joanna Tokarska-Bakir), פרופסור לאתנולוגיה ולאנתרופולוגיה של התרבות באוניברסיטת וארשה, נחשבת לאחת האינטלקטואליות המבריקות כיום בפולין. מאמרה פורסם לראשונה ב'גוטה ויבורצה' ('Gazeta Wyborcza') ב-13 בינואר 2001 וזכה בפרס 'מאמר השנה'. הוא פותח את קובץ המסות מפרי עטה בכרים בערפל (2004). המאמר עודכן בספטמבר 2006. המאמר כלול באנתולוגיה עימות עם זיכרון: החשבון הפולני, בעריכתה של מירי פז ובתרגומה, הוצאת הקיבוץ המאוחד/ קו אדום, שתראה אור בפברואר 2007.

הפסיכואנליטי ראוי להתעכב על עוד תכונה פולנית אחת - תסביך אב. הודות לתסביך האב שלהם מוכנים הפולנים לקבל כל דבר מאנשים מסוימים, ובפרט מ'אבות' מסוימים, אפילו תרופה מרה כמו ספת הפסיכואנליזה. אחד ה'אבות' האלה הוא הנוזיר הפילוסוף תומס מרטון. האב השני הוא הכומר הפילוסוף יוזף טישנר. טישנר, למרבה הפלא, הוא דווקא אויב מוצהר של הפסיכואנליזה.

תומס מרטון כתב כמה דברים נכוחים על יחסי שחורים-לבנים בארצות-הברית, שניתן להחילם גם על בעיית האנטישמיות הפולנית, ועל בעיה חמורה אף יותר: הכחשת קיומה. מרטון טוען, כי עד מלחמת האזרחים נחזו החיים בדרום האמריקאי כגן עדן; שחורים חביבים שרו במטעים בעוד אצילים לבנים דאגו לקיומם. מלחמת האזרחים חיסלה את גן העדן. "מאז מלחמת האזרחים האומה כולה נעשתה שותפה לחטא. לא ניתן היה לחמוק מן החטא הזה. בנם של המתיישבים או בעלי המטעים נקרע באכזריות משנתו. פתאום היה חייב להתעמת עם האכזריות ששכנה בתוכו, אכזריות שלא שיער כמותה ולא ידע על קיומה: הודון, העוול, תאוות הבצע, הצביעות, חוסר האנושיות! הוא כבר יודע שיש אות על מצחו והוא פוחד להביט ולהכיר בו. זה עלול להיות אות קין". אנשי הדרום הלבנים היו עיקשים. הם לא השלימו עם גירושם מגן העדן. הם התמודדו עם הידיעה הלא-נעימה הזאת בהשלכה על השחורים. "הגועזן הלבן מוכן להכיר בשנאתו לשחור אך ורק כשהוא מציג אותה כשנאת השחור ללבנים". בהטילו את האשמה על השחור, יכול האדם הלבן מן הדרום לימר על עצמו בבטחה, ש"הוא אותו אדם, כפי שראה עצמו תמיד: חביב, אדיב, הוגן, אציל, מנומס ויחד עם זאת פשוט...". האם האנטישמיות של פולנים עדינים וטובים, חסרי רחמים ופגיעים, החותמים את נושא השואה בטרם פתחו בו, המעצימים כל קול יהודי שאינו צודק ומשתיקים כל קול צודק, אינה נובעת מניסיון טראומטי דומה? כלום אין השואה, מנקודת מבטם של הרבה פולנים מבוגרים, עוד חזירות יהודית-גרמנית בוגדנית, המחבלת לעד בשיבה לסופליצובו - גן העדן ב חתונ של ויספיאנסקי, שם אריה עם גדי ירבוץ, וינקל יכה במצילתיים תחת עינו הפקוחה של ג'רוואוי?

גן העדן המיתי בסופליצובו מילא תפקיד חשוב בתקופת המאבק לעצמאות. אחרי השיבה לבית ולמולדת הפך המיתוס הזה לאשליה מסוכנת. "כשמיתוס הופך לחלום בהקיץ", כותב תומס מרטון, "ראוי לבחון אותו מבעד לזכוכית מגדלת, לקבוע שכבר אינו תקף ולזנוח אותו. לדבוק בו בכוח אחרי שאיבד את תפקידו היצירתי, פירושו לדון את עצמנו למחלת נפש".

גבולות בטוחים?

העיתונאי יאצק ז'קובסקי מצא בספרו של יוזף טישנר איך לחיות משפט מרגיע בשאלת האחריות: "אחריותו של אדם אינה חורגת מעבר לגבולות יכולת הפעולה האפקטיבית שלו". כלומר, מעבר לגבולות שהציב האב טישנר, ז'קובסקי חש מוגן. מנקודת הראות שלי, אין זה צודק ואין זה נכון.

מעטים הכירו את המצפון האנושי כפי שהכיר אותו יוזף טישנר. הוא הגן בתוקף על עליונות המצפון, ובמצבים מסוימים - בניגוד לעמדת הכנסייה. הוא ידע שלא ניתן לכפות מצפון פרטי, כשם שלא ניתן לכפות זיכרון קיבוצי, והלוא קיימת זיקה בין השניים. שיטת ההונאה העצמית הרווחת ביותר, טען טישנר, היא להעניק מחילה לעצמך ולהאשים את האחרים. בטבעו של המצפון טמון פרדוקס: מצפון הוא קולו של המוסר הקורא לנו להישאר חפים מפשע. אבל בה בעת הוא קולה של הדת, המלמד אותנו משהו הפוך לגמרי: "הקדוש שבקדושים חש שהוא החוטא הגדול ביותר". מסקנתו של האב טישנר היא חד-משמעית: "אילו הפולנים היו דתיים

מרים איתן

אקטואליה

**השמים הפתולים מאד היום
אינם הולמים את דמעותי.**

**מוחקת שם ועוד שם
מספר הטלפונים שלי
עוד מעט
יפחק גם שמי.**

**בשוקים - תפוזים וקלמנטינות
עוד מעט נפתח מטרף
ונאכל ספגניות.**

**הפסקת אש בין הלונה
לבר-מצוה
מתי אכתב פואמה
על האפיוודה הציונית שלי.**

**ושוב מתקרב כ"ט בנובמבר
ח"י שנים שהלכת ממני
מי אמר שהזמן מרפא?**